The Greek Review of Social Research

Vol 17 (1973)

17

Εξωτερική πολιτική και εθνικισμός στην Τουρκία

Πανταζής Τερλεξής

doi: [10.12681/grsr.249](https://doi.org/10.12681/grsr.249)

Copyright © 1973, Πανταζής Τερλεξής

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τερλεξής Π. (1973). Εξωτερική πολιτική και εθνικισμός στην Τουρκία. *The Greek Review of Social Research*, 17, 110–121. <https://doi.org/10.12681/grsr.249>

έξωτερική πολιτική και έθνικισμός στην Τουρκία*

Σύντομη ιστορική ανασκόπηση

υπό
Πανταζή Τερλεξή

Καθηγητού Πολιτικής Έπιστήμης
Institute of Technology
New York

«Αν η Έλλάς δεν είχε κοινά σύνορα με την Τουρκία, αν δεν υπήρχε κοινή ιστορία αιώνων και «σύμμιξη» (πολιτιστική και βιολογική) των δύο λαών, και αν ακόμη δεν υπήρχε η «διαρκής» κυπριακή κρίση για να δηλητηριάσει τις σχέσεις των δύο χωρών, τότε ίσως η έρευνα του τουρκικού εθνικισμού να αποτελούσε μια «ακαδημαϊκή» άσκηση ύποκινουμένη από άπλη περιέργεια.

Επειδή όμως όλα αυτά δεν είναι υποθετικά, αλλά συμβαίνουν, κίνητρο της έρευνάς μας δεν είναι άπλως η περιέργεια, αλλά η ανάγκη.

Ο εθνικισμός που τροφοδότησε και υποκίνησε τον πατριωτισμό των Τούρκων είχε πολλές φορές στόχο την Ελλάδα. Γι' αυτό κάθε προσπάθεια κατανοήσεως των παραγόντων και της φύσεως των ιδεωδών που συνθέτουν και αναμοχλεύουν την εθνικιστική ιδέα στη γείτονα χώρα, αποτελεί επιτακτικό καθήκον για τόν καθένα μας.

Σε ό,τι ακολουθεί θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε μερικές βασικές ιδέες που ενδυνάμωσαν τον τουρκικό εθνικισμό από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο κι' έπειτα, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο η επίσημη κυβέρνηση χρησιμοποίησε τον εθνικισμό αυτόν για να στηρίξει την εξωτερική της πολιτική και για να επιτύχει ώρισμα πολιτικά όφελη σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ίδιαίτερα θα αναφερθούμε στον τρόπο με τον οποίο η τουρκική κυβέρνηση χρησιμοποίησε τα σύμβολα και τις ιδέες του τουρκικού εθνικισμού για να δημιουργήσει το κατάλληλο ψυχολογικό κλίμα που θα τη βοηθούσε να υποστηρίξει την πολιτική της στο Κυπριακό.

ΜΕΡΟΣ Α. ΜΕΡΙΚΟΙ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ
ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ
ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ

1. εθνικιστικές ιδέες και κυβερνητική πολιτική κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου

Θα ήταν πολύ πέρα από τους σκοπούς της παρούσης μελέτης η αναδρομή σε όλα τα με πρώτο συνθετικό το «παν-» 'δόγματα' (διάβαζε «Μεγάλη Ίδρα» στην ελληνική), που είχαν αποφασιστική επίδραση επάνω στις εθνικιστικές ιδέες του Τουρκικού Έθνους κατά τη μακραίωνη ιστορία του. Άρκει εδώ να αναφέρουμε ότι όλες οι «παν-ιδέες» που είχαν κατά καιρούς τροφοδοτήσει τον τουρκικό εθνικισμό πήραν τελικά τη μορφή του «Παντουρκισμού».

Με την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου διάφορες εξτρεμιστικές οργανώσεις άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους στα μεγάλα αστικά κέντρα. Ομάδες νέων κυρίως φοιτητών άρχισαν να επιδι-

* Είς το προσεχές τεύχος θα δημοσιευθούν σχόλια επί του άρθρου, υπό του καθηγητού κ. Δ. Κιτσίκη.

δονται σε προπαγανδιστική κίνηση σε εϋρεΐα κλίμακα. 'Υπό μορφή οργανώσεων και σωματείων ή κίνηση αυτή, αν δεν τέθηκε κάτω από την άμεση προστασία της επίσημης κυβερνήσεως, τουλάχιστον ένισχυθηκε άμεσα απ' αυτήν.

Τά συνθήματα που άπροκάλυπτα πρόβαλλαν στις πολυθόρυβες συγκεντρώσεις τους οί όπαδοί των έξτρεμιστικών αυτών οργανώσεων ήσαν συνθήματα που ή επίσημη κυβέρνηση είχε στο παρελθόν άποδοκιμάσει και καταδικάσει σάν αντίστρατευόμενα τη Δημοκρατία και τίς Κεμαλικές άρχές. Τά συνθήματα αυτά, όπως γράφει ό Holster, ήσαν:

Φυλετισμός, φασισμός, εθνικισμός, μεγαλομανία και ρομαντικό πάθος ήτα προιστορικά, τουρκικά σύμβολα—σάν τοϋ Φαιού Λύκου—ή γιά ήγήτορες όπως ό 'Ατίλας ή ό Τζενγκίς Χάν.

Τά έξτρεμιστικά αυτά στοιχειά στην άρχή τά ανέχθηκε ή επίσημη κυβέρνηση κάνοντας τόν πρακτικό ύπολογισμό, ότι σε περίπτωση κηρύξεως πολέμου κατά της Σοβιετικής Ρωσίας, και αυτό τότε ήταν κάτι που δέν μπορούσε νά άποκλεισθή, ή σε περίπτωση γενικής έπιστρατεύσεως γιά στρατιωτικές έπιχειρήσεις ή άλλους πολιτικούς σκοπούς στά άνατολικά σύνορα της χώρας, ή κινητοποίηση τών μαζών θά ήταν ευχερέστερη αν ύπήρχε μιά σχετική προετοιμασία.

Γιά νά σχηματίσουμε πληρέστερη εικόνα της φύσεως και τοϋ χαρακτήρος τών κινήματων αυτών θά άναφερθούμε σε ένα αντιπροσωπευτικό κείμενο της εποχής, τό άρθρο «Η Γενιά τοϋ Φαιού Λύκου».

Ποιοί είμαστε; Είμαστε Λύκοι (Bozkurtus). Ποιά είναι ή ιδεολογία μας; Η τουρκική ιδεολογία τοϋ Φαιού Λύκου. Ποιά είναι ή πίστη τών Bozkurtus; Είναι ή πίστη ότι ή τουρκική φυλή και τό τουρκικό έθνος είναι άνωτερο από οποιαδήποτε άλλη φυλή ή Έθνος. Ποιά είναι ή πηγή αυτής της άνωτερότητας; Τό τουρκικό αίμα. Είναι ό Τούρκος άνώτερος έκ γενετής; Ό Τούρκος είναι άνώτερος έκ γενετής. Ό Τούρκος άντλεί την ευφύια του, τη στρατιωτική μεγαλοφυΐα, τη δύναμη και ίκανότητά του, πάντοτε από τό αίμα του... Ό πόλεμος άποτελεί τόν μέγιστο και ευλογημένο νόμο της φύσεως. Είμαστε άπόγονοι πολέμιστών. Οί Bozkurtus πιστεύουν ότι πόλεμος, μιλιταρισμός και ήρωισμός όφείλουν νά ύψωθούν στο ύψηλότερο σημείο σεβασμού.¹

Τό άρθρο αυτό δημοσιεύθηκε τό 1941. 'Από την εποχή αυτή οί οργανώσεις παρομοιάς φύσεως και πίστεως πολλαπλασιάσθηκαν. Προσωπικότητες που έχαιραν γενικής φήμης και έκτιμής, όπως ό δόκτωρ Ριζά Νούρ, διακεκριμένος ποιητής, συγγραφέυς και δημοσιογράφος, ό Νιζάλ 'Αταΐς, πρώην δάσκαλος που χρωστούσε τη φήμη του στις φυλετικές και παντουρκικές ιδέες που διακήρυττε με πάθος στους μαθητές του, και άλλοι, έτέθησαν έπικεφαλής της κινήσεως.

1. Charles W. Holster, *Turkism and the Soviet*, New York, 1957, σ. 181-182.

Ό Τουρκάν, ένα από τά ήγετικά στελέχη της κινήσεως, άναφέρει ότι ή βάση της πολιτικής αυτής φιλοσοφίας ήταν ό φυλετισμός που στην πράξη έξεδηλώνετο σάν αντίθεση κατά τών Τούρκων ύπηκόων άλλοεθνους προελεύσεως, όπως στην περίπτωση τών Έλλήνων.² Στο πρόγραμμα γιά την «έκκαθάριση» της τουρκικής φυλής από όλα τά μη τουρκικά στοιχεία, ύπεστηρίζετο ότι όλες οί δημόσιες θέσεις θά έπρεπε νά καταλαμβάνονται μόνο από άτομα που ή τουρκική καταγωγή τους θά μπορούσε νά άποδειχθή πέρα από κάθε άμφιβολία με άναδρομή σε πολλές παλαιότερες γενιές γιά την έξακρίβωση της εθνικής τους προελεύσεως.

Σιγά-σιγά τό κίνημα άρχισε νά άποκτή την πολιτική του φιλοσοφία. Η εθνικιστική αυτή κίνηση με έπικεφαλής τόν Τουρκάν δέν έλαβε τη μορφή και την όργάνωση πολιτικού κόμματος, γιάτι θεωρήθηκε ότι άπευθύνετο πρός όλα τά κοινωνικά στρώματα χωρίς συγκεκριμένους πολιτικο-οικονομικούς στόχους.³

Τό δόγμα τοϋ παντουρκισμού με τη φιλοσοφική αυτή βάση έπεξετάθηκε και σε άλλες όργανώσεις. Μιά ομάδα διανοουμένων, με την άθθα έπωνυμία «Σύλλογος Φίλων τοϋ Βιβλίου», που άνέπτυξε σημαντική προπαγανδιστική δραστηριότητα την εποχή εκείνη, άκολουθήσε την ίδια τακτική. Ό σύλλογος αυτός, καλυπτόμενος κάτω από τόν μανδύα της άβλαβούς πνευματικής διαφώτισσεως, «είχε σκοπό τη διάδοση φυλετικής και παντουρκικής προπαγάνδας».⁴

Στά 1950, όταν ό εθνικοσοσιαλισμός άποδείχθηκε ό κακός δαίμων της Εϋρώπης, οί πρωταγωνιστές της κινήσεως αυτής ύπεστηρίξαν γράφοντας ότι «ή μορφή τοϋ φυλετισμού διέφερε από τό ναζιστικό είδος» ήταν αντιφασιστική, αντικομμουνιστική, μιά ήπια μορφή σοσιαλισμού και ένα μύγμα άντιθρησκευτικότητας, τουρκικών παραδόσεων και ρεφορμισμού».⁵

2. «The Turkish Press», *Middle Eastern Affairs*, Μάιος 1950, σ. 144.

3. Τέτοιου είδους κινήματα έχουν έμφανισθή με διάφορο βαθμό έντάσεως σε όλη τη διάρκεια της όλιγοετούς ζωής της Δημοκρατίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις ή κυβέρνηση ύπήρξε προσεκτική, ώστε νά μη δώσει την έπίσημη εύλογία σε όργανώσεις που προπαγάνδιζαν άνοικτά φυλετικά δόγματα και έξεδήλωναν σωβινιστικές τάσεις. Ό καθηγητής Tachau άναφερόμενος στά κινήματα αυτά γράφει: «συναίσθηματα παντουρκισμού έξακολούθησαν νά μολύνουν την άτμόσφαιρα, αν και ποτέ δέν έτυχαν της άμέριστης συμπαράστασεως της έπίσημης κυβερνήσεως και σπάνια έλαβαν τη μορφή καθορισμένου πολιτικού προγράμματος. Παρέμεναν συγκεκριμένες έκδηλώσεις συγγενείας και άδελφότητας πρός τούς άπανταχού εύρισκόμενους Τούρκους». Tachau, «The Face of Turkish Nationalism» (σ. 235-248), *Middle East Journal* (Summer 1959), No. 13, σ. 2.

4. Holster, *έθ' άν.*, σ. 182.

5. «The Turkish Press», *Middle Eastern Affairs*, Μάιος 1950, σ. 144.

Ὁ Heyd, ὅμως, βαθὺς γνώστης καὶ μελετητὴς τοῦ τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ, ἔχει ἐντελῶς διαφορετικὴ γνώμη ἐπὶ τοῦ προκειμένου: Τόσο τὸ κίνημα τοῦ Τούρκου, ὅσο καὶ οἱ ἄλλες παρόμοιες ἐθνικιστικὲς ὁργανώσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ γενικὰ ὁ τουρκικὸς ἐθνικισμὸς καὶ οἱ ιδέες του¹ εἶχαν «καταπληκτικὴ ὁμοιότητα» μετὰ τὸν γερμανικὸ ἐθνικισμὸ. Ὁ Heyd μάλιστα προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο καὶ ἐπιχειρεῖ μιὰ ἀξιολόγηση τῆς ὁμοιότητος αὐτῆς. Ἡ ὁμοιότητα τῶν δύο ἐθνικισμῶν, γράφει, ὀφείλεται στὴν ὁμοιότητα τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν ποὺ ἐπικρατοῦσαν καὶ στὶς δύο αὐτὲς χώρες καὶ ποὺ διέφεραν ἀπὸ τὶς συνθήκες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Χαρακτηριστικὰ τῶν δύο κοινωνιῶν εἶναι ἡ αὐταρχικὴ διακυβέρνηση, ἡ διείσδυση τῶν στρατιωτικῶν στὶς δημόσιες ὑπηρεσίες καὶ ἡ ἀνάπτυξη καὶ προαγωγή τοῦ μιλιταριστικοῦ πνεύματος.

Ἡ Eleanor Bisbee ποὺ ἐξῆσε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ πολέμου στὴν Τουρκία, σάν καθηγήτρια τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κολλεγίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναφερομένη στὶς ὁργανώσεις αὐτὲς ἐπιβεβαιώνει πὺς εἶχαν σάν πρότυπο τὸν «ναζιστικὸ φυλετισμό».

«Προπαγάνδιζαν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν φυλετικῶν ἀδελφῶν τους Τούρκων τοῦ Ἀγερμαϊτῶν καὶ Τούρκων ἐστῶν. Ἀκολουθοῦσαν πρόγραμμα κατὰ τὴν μειονοτικῶν ἀντιεβραϊκῶν, ἐλαφρῶς ὑπὲρ τοῦ ἄξονος καὶ ἄκρως ἀντισοβιετικῶν. Παρέσχον μέσα στοὺς κόλπους τους διανοομενὲς καὶ ἱστορικοὺς τῆς νεώτερης γενιάς, ποὺ εἶχαν συμπεριλάβει στὰ πρῶτα διδασκὰ βιβλία τῆς Δημοκρατίας ἐξτρεμιστικὰς θεωρίες περὶ τῶν τουρανιστικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τοῦ κόσμου».²

Οἱ ὁργανώσεις αὐτὲς σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ἦταν ἐλεύθερες νὰ προπαγανδίζουν τὶς ἀπόψεις τους μετὰ δημοσίους συγκεντρώσεις, ἐκδόσεις παντὸς εἶδους ἐντύπων καὶ μὲ ἄλλα μέσα, χωρὶς τὴν ἐπέμβαση ἢ διαμαρτυρία τῆς κυβερνήσεως. Καὶ παρὰ τὶς συχνὰς καὶ ἐπίμονες διαβεβαιώσεις τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως γιὰ τὸ ἀντίθετο, στὴν οὐσία λαὸς καὶ κυβέρνηση δὲν ἔπαυναν νὰ πιστεύουν στὴν ἐπανάκτηση τῶν πρώτων ὀθωμανικῶν ἐδαφῶν ποὺ εἶχαν προσαρτηθῇ στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση.

Ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ Τούρκος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας Karpat, κάτω ἀπὸ τὶς ἐπίσημες κυβερνητικὲς ἀποκηρύξεις σωβινιστικῶν ἐνεργειῶν καὶ ιδεῶν,

«κρυβόταν τὸ ζῶηρ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς Τούρκους ποὺ ζοῦσαν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Δημοκρατίας, ἐνδιαφέρον ποὺ διετεριετο ἄσβεστο ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ποὺ εἶχαν γαλουχηθῇ μετὰ τὶς παντουρκικὲς ιδέες τῶν Νεοτούρκων, μέσω διαφόρων ἐθνικιστικῶν ἐντύπων καὶ ὁργανώσεων, καὶ ἀπὸ μιὰ σημαντικὴ μερίδα προσφύγων ποὺ προέρ-

χονταν ἀπὸ τὶς τουρκόφωνες περιοχὲς τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως.

Ἡ Κυβέρνηση δεχόταν πρόθυμα τοὺς Τούρκους ποὺ ἐπέστρεφαν ἀπὸ τὶς περιοχὲς ὅπου εἶχαν μεταναστεύσει ἀπὸ τὴν Ἀνατολία κατὰ τὸν δέκατο πέμπτο καὶ δέκατο ἑκτὸ αἰῶνα καὶ ζοῦσαν σὲ περιοχὲς τῆς Βαλκανικῆς ποὺ κάποτε ἀποτελοῦσαν τμήματα τῆς Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας».³

Ἔτσι, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἡ καλυμμένη καὶ σιωπηρὴ ἀνοχή καὶ πολλὲς φορὲς ἡ συμπαράσταση τῆς κυβερνήσεως καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ γερμανικὲς στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες στὴ Ρωσία καθὼς καὶ ἡ γερμανικὴ προπαγάνδα, ποὺ ἀφῆθηκε ἀνεξέλεγκτῃ νὰ δρᾷ στὰ χρόνια τοῦ πολέμου, δημιούργησαν τὴν κατάλληλῃ ἀτμόσφαιρα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ρατσιστικῶν, παντουρκικῶν ιδεῶν, κατὰ τὰ γερμανικὰ πρότυπα.

2. ἀλλαγὴ τακτικῆς

Ἡ κατάρρευση τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου, ἡ ὁποία ἀκολούθησε τὶς βαρεῖες ἡττες τῶν Γερμανῶν ὑπὸ τοῦ σοβιετικοῦ στρατοῦ, ἀπέτελεσε ἀπαρχὴ ἐλέγχου τῆς ἐπεκτάσεως τῶν παντουρκικῶν ιδεῶν.

Ἡ ἄτυχη γιὰ τὰ τουρκικὰ ἐθνικὰ συμφέροντα (μετὰ τὴν ἐννοία τουλάχιστον ποὺ τὰ ἀντιλαμβάνετο μιὰ μεγάλῃ μερίδα τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας) ἐκβαση τοῦ πολέμου καὶ ἡ μέχρι τότε τουρκικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἐξέθετε τὴν Τουρκία ἀπέναντι τῆς Μόσχας, ἡ ὁποία κάθε ἄλλο παρὰ διατεθειμένη ἦταν νὰ ἀνεχθῇ ὅποιαδήποτε συζήτηση πάνω στὸ θέμα τοῦ Ἀγερμαϊτῶν καὶ τοῦ Τούρκου ἐστῶν, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἀγῶνος γιὰ τὴν ἡττα τῆς Χιτλερικῆς Γερμανίας εἶχε πέσει στοὺς ρωσικοὺς ὄμους.

Θωρήθηκε σκόπιμο καὶ ἐπιβεβλημένο ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τῆς Ἀγκύρας ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας νὰ τεθῇ σὲ νέες βάσεις, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ νέα διεθνὴς πραγματικότητα. Μιὰ τέτοια στροφή ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποβλέπῃ στὴν ἐξευμένισή τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως. Ἡ Ἀγκυρὰ ἔπρεπε νὰ ἀποκατασταθῇ στὰ μᾶτια τῆς Μόσχας γιὰ σχεδὸν ἀπρόκαυτῃ ἀντιρρωσικὴ πολιτικὴ ποὺ ἐπὶ τέσσερα χρόνια ἀκολούθησε.

Κινουμένη ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὑπολογισμοὺς ἡ τουρκικὴ κυβέρνηση στὶς 9 Μαΐου 1944 προέβη στὴ σύλληψη τῶν ἡγετῶν τῆς παντουρκικῆς κινήσεως, φροντίζοντας ταυτόχρονα νὰ δοθῇ εὐρεῖα δημοσιότης στὴν ἐνέργειά της αὐτῇ. Ὑστερα ἀπὸ δεκαήμερη διαδικασία, τὸ στρατοδικεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκήρυξε ἐνόχως 23 άτομα μετὰ τὴν κατηγορία ὅτι ὑποκινούμενα καὶ ὑποστηριζόμενα ἀπὸ «πράκτορες ξένης δυνάμεως» προέβησαν στὴν ὁργάνωση παρανόμων σωματείων μετὰ σκοπὸ τὴ διάδοσιν φυλε-

1. Uriel Heyd, *Foundations of Turkish Nationalism*, Hanrill Press, 1950.

2. Eleanor Bisbee, *The New Turks*, Philadelphia, 1951, σ. 60.

3. Kemal H. Karpat, *Turkey's Politics*, Princeton, Princeton University Press, 1959, σ. 263.

τικόν διακρίσεων και την ανατροπή της κυβερνήσεως. Με την απόφαση του στρατοδικείου, που ανακοινώθηκε, τη 19η Μαΐου 1954, έπεφλάνθησαν στους περισσότερους από τους κατηγορουμένους ποινές που εκυμαίνοντο από δύο μέχρι δέκα χρόνια καταναγκαστικά έργα.

Από την εποχή όμως της συλλήψεως των παντουρκιστών μέχρι της εκδόσεως της αποφάσεως από το στρατοδικείο, ώρισμένα γεγονότα άλλαξαν και πάλι τη διεθνή κατάσταση. Ήταν ή εποχή του ανασχηματισμού της νέας Ευρώπης. Ήταν ή εποχή που ή διεθνής κατάσταση άλλαξε μέρα με τη μέρα. Ο έρυσθός στρατός είχε προχωρήσει στον βαλκανικό χώρο, αφού κατέλαβε την Ούγγαρία και την Πολωνία. Η Μόσχα εδίαλεξε αυτήν άκριβώς τη στιγμή για να παρυσιάσει τις αξιώσεις της στην τουρκική κυβέρνηση.

Ακούρσε τη συνθήκη φιλίας του 1925 με την Τουρκία, με τον εσχρισμό ότι ή συνθήκη αυτή χρειαζόταν να παρυσιοσθί στις νέες διεθνείς συνθήκες.¹

Εδημοσίευσε τον Αύγουστο του 1945 το ανακοινωθέν του Πότσδαμ που υπογράμμισε ότι και ή Συνθήκη του Μοντρέ του 1936, που καθόριζε το καθεστώς των Στενών, έπρεπε να επανεξετασθί «έπειδή έπαψε να ανταποκρίνεται στις δημιουργηθείσες συνθήκες». Τό δλο θέμα θά έπρεπε να τακτοποιηθί με άπειθείας συνεννοήσεις μεταξύ Άγγλίας, Άμερικης, Ρωσίας και της τουρκικής κυβερνήσεως.² Από την εποχή εκείνη ή πίεση άρχισε να αυζάνη. Ένα χρόνο άργότερα, τον Αύγουστο του 1946, ή Μόσχα έγινε ακόμη πιο άπαιτητική. Η συνθήκη του Μοντρέ έπρεπε να τύχη διακανονισμού με άπειθείας συνεννοήσεις άποκλειστικά των κρατών που περιβρέχονται από τη Μαύρη Θάλασσα. Η Σοβιετική Ένωση έπρεπε όπωσδήποτε να συμμετάσχει στην άμυνα των Στενών.

Η Τουρκία ένθαρρυνόμενη από τη στάση της άμερικανικής κυβερνήσεως άπέρριψε τις ρωσικές αυτές προτάσεις. Ο ρωσικός τύπος, που άντανακλούσε την έπίσημη γνώμη της άπαιτητικής, άντέδρασε άπαιτώντας έκτος από τις βάσεις στα Στενά και τη ρύθμιση των ρωσοτουρκικών συνόρων που είχαν καθορισθί με τη Συνθήκη του 1921.³

Άκολούθησε μι ά περίοδος άπολύτου συγχύσεως, άπειλών και άντεγκλήσεων. Τελικά ή άμερικανική

κυβέρνηση έξεδήλωσε καθαρά την άπόφασή της να μη άνεχθί κάτω από όποιεσδήποτε συνθήκες μονοπωλιακό σοβιετικό έλεγχο έπάνω στα στρατηγικές σημασίας Στενά (όπως στην πραγματικότητα έσημαινε ή «κοινή σοβιετοτουρκική υπεράσπιση των Στενών», της ρωσικής διακοινώσεως). Η άπόφαση αυτή της άμερικανικής κυβερνήσεως όλοποιήθηκε με την ψήφιση από το Κογκρέσσο του Δόγματος Τρούμαν.

Από αυτό τό σημείο οι ρωσοτουρκικές σχέσεις έτίθεντο και πάλι σε νέα βάση. Η τουρκική κυβέρνηση δεν αισθανόταν πλέον την άνάγκη να μεταχειρισθί τους παντουρκιστές σαν έξιλαστήρια θύματα για να έπιτύχει τον κατευνασμό της ρωσικής κυβερνήσεως.

Κάτω από τό φώς των νέων εξέλιξεων ή κυβέρνηση διέταξε την άκύρωση των ποινών και την επανάληψη της δίκης ή όποία έληξε ένα χρόνο άργότερα με την άλλαγή των κατηγορουμένων λόγω «... έλλείψεως ένοχοποιητικών στοιχείων». Έπί πλέον, έθεσε έκτος νόμου τα δύο πολιτικά κόμματα με φιλοσοβιετικές τάσεις, τό Σοσιαλιστικό Κόμμα των Έργατών και Άγροτών (Türkiye Sosyalist Emekci Ve Koylu Partisi)⁴ και τό Σοσιαλιστικό Κόμμα (Türkiye Sosyalist Partisi). Η άπαγόρευση έγινε με βάση τα άρθρα 141 και 142 του Τουρκικού Ποινικού Κώδικος που άπαγόρευσε τον «άγωνα των τάξεων». Στο δικαιολογητικό της άπαγορεύσεως άναφερόταν ότι και τα δύο αυτά κόμματα ήσαν ταξικά κόμματα. Άν όμως έτσι είχαν τά πράγματα, τότε, είναι άπόρίας άξιο γιατί τά κόμματα άφέθηκαν έξ άρχης να άργανωθούν, έφ' όσον ή μαρξιστική βάση της άργανώσεώς τους φαινόταν καθαρά στις δηλώσεις τις όποιες είχαν υποβάλει στο Έπουργείο Έξωτερικών, όταν ζήτησαν την άδεια άργανώσεώς τους σαν πολιτικά κόμματα.

Η ένέργεια αυτή της κυβερνήσεως υπήρξε τόσο φανερά άντιδημοκρατική και τά αίτια τόσο ξένα προς τά προφασιζόμενα, ώστε ό Έπουργός των Έξωτερικών, Νεκμεντίν Ναντάκ, άναγκάσθηκε να προβθί σε δημοσίευση των παρακάτω δηλώσεων στην κυβερνητική έφημερίδα της Κωνσταντινουπόλεως Aksam (Βραδυνή):

Μπορεί ή ληφθείσα άπόφαση να συμβιβασθί με την προχωρημένη μορφή της Δημοκρατίας μας; Άπαγορεύεται να υιοθετηθούν «άριστέρες» άπόψεις έπί κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών θεμάτων; Είναι δυνατό να ύπάρξουν Δημοκρατία και Έλευθερία στον αιώνα μας όταν «άριστέρες» ιδέες δεν μπορούν να έκφρασθούν έλεύθερα; Η άπάντηση είναι όχι... αλλά τά ληφθέντα

1. Για την κρίση της εποχής εκείνης, βλέπε άρθρο του Cemil Bilsel με τίτλο «The Turkish Straits in the Light of Recent Turkish-Soviet Russian Correspondence», *American Journal of International Law*, Οκτώβριος 1947, σ. 727-747.

2. Department of State, *The Problem of the Turkish Straits*, Washington, 1947, σ. 36-37.

3. Η Συνθήκη του 1921 όριζε ότι ή Τουρκία έπαιρνε τις έπαρχίες του Κόρς και Άρντανάν και ή Ρωσία την περιοχή του Βακούμ. Bayur Yusuf Hikmet, *Türkiye Devletinin dış Siyaseti* (Έξωτερική Πολιτική του Τουρκικού Κράτους), Istanbul, 1938, σ. 70-71.

4. Άναφορικά με τις μειονότητες των Λαζών, των Κούρδων, κτλ., τό κόμμα άναγνώριζε άνεπιφύλακτα τό δικαίωμα τους να άναπτύξουν και να διατηρήσουν τη γλώσσα και κουλτούρα τους καθώς και τό δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως, μέχρι και του σημείου της άποχωρήσεώς τους από τό τουρκικό κράτος.

μέτρα κατὰ τῶν δύο πολιτικῶν κομμάτων ἐφαρμόσθηκαν, γιατί ὑπῆρχε ἡ ὑποψία ὅτι τὰ κόμματα αὐτὰ ἀπέκρυπταν τοὺς πραγματικούς τους σκοποὺς, γιατί ἐργάζονταν γιὰ λογαριασμό ξένης δυνάμεως... καὶ γιατί ἐφάρμοζαν πρόγραμμα διαφοροτικό ἀπὸ ἐκεῖνο πού κατέθεσαν στὴν κυβέρνηση.¹

Εἶχε γίνεи ὅμως σ' ὅλους φανερό ὅτι ἡ διάλυση τοὺς ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ τὴ νέα διεθνὴ κατάσταση. Τὰ κόμματα εἶχαν καθαρὰ μαρξιστικὴ τοποθέτηση, ὅπως φανίδαν στὰ προγράμματα πού εἶχαν καταθέσει στὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν. Ἐπὶ πλέον τὸ δικαστήριο δὲν βρῆκε καμμιά ἐνδειξη ὅτι τὰ δύο κόμματα εἶχαν ὁποιαδήποτε ἐπαφὴ μὲ ξένη δύναμη ἢ ὅτι ἐπαιρναν χρήματα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό.² Ἦταν καθαρὰ μιὰ ἀπόφαση σκοπιμότητας.

Τὸ αὐτὸ ἐπιχειρήμα προβλήθηκε καὶ στὴν περίπωση τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων πού ἀκολούθησαν τὴν ἴδια μοῖρα μὲ τὰ κόμματα. Ὅλες οἱ ἐργατικὲς ὀργανώσεις ἐτέθησαν ἐκτὸς νόμου καὶ διαλύθηκαν. Τρεῖς μόνο μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴ διάλυση τοὺς, ὁ Ὑπουργὸς Ἐργασίας εἶχε δηλώσει:

Τὰ ἐργατικά συνδικάτα κατὰ τὴ γνώμη τῆς κυβερνήσεως ἀποτελοῦν καθ' ὅλα νόμιμες ὀργανώσεις. Εὐχομαι μὲ ὅλη τὴν καρδιά μου νὰ ἀποβοῦν αὐτὲς πρὸς ὄφελος τῆς χώρας.³

Ἡ ἐξέταση τῆς περιόδου 1940 μέχρι 1947 μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἐπίσημη κυβέρνηση ἐχρησιμοποίησε τὰ διάφορα ἐθνικιστικὰ κινήματα γιὰ νὰ στηρίξει τὴν ἐξωτερικὴ της πολιτική.

Στὴν ἀρχὴ ἐλπίζοντας σὲ μιὰ νίκη τῆς Γερμανίας ἡ τουρκικὴ κυβέρνηση ἀκολούθησε φιλογερμανικὴ πολιτικὴ καὶ ἐνθάρρυνε τὴ διάδοση τῶν παντουρκικῶν ἰδεῶν. Οἱ Γερμανοί, πού ἀνέκαθεν διέβλεπαν στὴν Τουρκία τὸν καταλλήλοτερο συνεργάτη γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἐπεκτατικῶν τους σχεδίων στὴ Μέση Ἀνατολή, συστηματικά καὶ ἀπροκάλυπτα ὑπέθαλπαν τοὺς κρυφοὺς πόθους τῶν Τούρκων καὶ ὑπέσχοντο τὴν ὀριστικὴ τακτοποίηση τοῦ «ἱεροῦ ἐθνικοῦ» πόθου τους.

Τὸ Γ' Ράιχ, ὅμως, νικήθηκε κατὰ κράτος. Καὶ γιὰ τοὺς Τούρκους δὲν ὑπῆρχε ἄλλη ἐκλογὴ παρὰ ἡ διαδοχικὴ βελτίωση τῶν σχέσεων μὲ τὴ Ρωσία. Πράγματι, ἁμέσως μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ πυρός, ἡ τουρκικὴ κυβέρνηση ἔκαμε ὅτι ἦταν δυνατόν πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, γιὰ νὰ διαπιστώσῃ σὲ λίγο ὅτι ἡ πατροπαράδοτη ἀδιάλλακτη στάση ἐναντὶ τῆς Τουρκίας δὲν εἶχε μεταβληθῇ καὶ ὅτι καμμιά κατανοήση δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἀναμένεται ἐκ μέρους τῆς Μόσχας. Ἀπεναντίας, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ἡ ρωσικὴ στάση σκληρυνόταν καὶ οἱ ἀπαιτήσεις ἐκπολλαπλασιάζοντο.

1. Aksam (κύριο ἄρθρο), 19 Δεκεμβρίου 1946.

2. Kemal Karpat, *ἔθ' ἄν.*, σ. 367.

3. Tassir (Κωνσταντινούπολη), 12 Σεπτεμβρίου 1946.

Τρομοκρατημένοι καὶ ἀπογοητευμένοι ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἀμερική, ἡ ὁποία γιὰ δικούς της λόγους ἦταν πρόθυμη νὰ παράσχει ὁποιαδήποτε βοήθεια προκειμένου νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ κομμουνιστικὴ ἀπειλὴ στὴν περιοχὴ.

Ἔτσι, μέσα σὲ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα, παρατηροῦμε μιὰ σοβαρὴ παλινδρόμηση ἐλπίδων, σκοπῶν καὶ μέσων. Αὐτὸ εἶχε σοβαρὲς ψυχολογικὲς ἐπιπτώσεις στὴν τουρκικὴ ψυχὴ. Πάνω ἀπ' ὅλα ἐδημοιούργησε κλίμα ἀγωνίας καὶ ἀγχους.

Πότε οἱ προσδοκίες καὶ ἐλπίδες τοῦ ἔθνασαν σὲ ὕψη δυσθεώρητα καὶ πότε ἐπεφταν γιὰ νὰ θρυσιοῦν στὴ σκληρὴ πραγματικότητα. Οὐδέποτε τὸ ἐθνικὸ δνεῖρο τῶν Τούρκων γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση τῶν 20 περίπου ἑκατομμυρίων ἀδελφῶν τους, πού ζοῦσαν ἐξω ἀπὸ τὰ τουρκικὰ σύνορα, πλῆσιζε νὰ γίνῃ πραγματικὴ ὅσο κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς κεραυνοβόλου προελάσεως τῶν γερμανικῶν μεραρχιῶν στὶς ρωσικὲς στέπες.⁴ Αὐτὸ, ὅμως, δὲν ἦταν περωμένο νὰ διαρκέσει γιὰ πολὺ.

Ἡ κατάρρευση τῆς Γερμανίας ἀλλάξε τὴν ὄψη τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Βαλκανίων. Μαζὶ μὲ αὐτὴν ἀλλάξε καὶ ἡ τύχη τῶν τουρκικῶν σχεδίων καὶ ἐπιδιώξεων. Ἡ Ρωσία μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα, ἀφοῦ συνήλθε ἀπὸ τὰ δεινοπαθήματα τοῦ πολέμου, ἄρχισε νὰ διεκδικῇ πρωτεύοντα ρόλο στὴν παγκόσμια σκηνή. Κάθε ἐλπίδα γιὰ μιὰ συνεννόηση πάνω στὶς τουρκικὲς ἐθνικὲς διεκδικήσεις, ὅπως καὶ ὁποιαδήποτε δυναμικὴ ἐνέργεια ἀπὸ μέρους τῆς Τουρκίας γιὰ τὴν ἐύδοξη τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθῇ.

Ἀλλά, μολοντοῦ ἡ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως εὗρισκε περιθώρια νὰ κινῆται μὲ σχετικὴ εὐελιξία, οἱ βασικὲς ἰδεολογικὲς τάσεις τοῦ ἐθνικισμοῦ, πάνω στὸν ὁποῖο στηρίζε τὴν πολιτικὴ της, παρέμειναν περισσότερο σταθερές.

«Τὸ ρεύμα τοῦ παντουρκισμοῦ εἶναι ἰσχυρό», γράφει ὁ Holster, «στὶς θεμελιώδεις κρατικὲς δραστηριότητες, ὅπως στὰ θέματα ἐκπαίδεσης, μειονοτήτων, ἑκτουρκισμοῦ τῆς γλώσσας», κλπ.⁵

3. ὁ παράγων «ἀσφάλεια»

Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο πού ἀνέκαθεν ἐπηρέαζε κατὰ τρόπο ἀποφασιστικὸ τὴ μορφή καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ εἶναι καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφάλειας. Ἡ ἀνασφάλεια αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὸν συνεχῆ κίνδυνο κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἡ Τουρκία εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ζῇ λόγω τῆς γειτονίας μετὰ τοῦ κολοσσοῦ τοῦ Βορρᾶ.

Ὁ Tekin Alp, σὲ μιὰ ἀξιόλογη μελέτῃ τῆς ἐξε-

4. Σήμερα ξέρουμε ὅτι ὁ Χίτλερ εἶχε ἐπίσης ὑποσχεθῇ νὰ θέσῃ κάτω ἀπὸ τὴν τουρκικὴ διακυβέρνηση ὁλόκληρο τὸν ἀρβυκόλο κόσμο.

5. Holster, *ἔθ' ἄν.*, σ. 206.

λίξεως τῶν παντουρκικῶν ἰδεῶν, καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι:

Ἐνδὴ ἡ τάση πρὸς ἐπέκταση (ἱρεντέντα)¹ γιὰ τοὺς Ἰταλοὺς, Ρουμάνους, Βουλγάρους καὶ Σέρβους δὲν ἀποτελεῖ ἀμεση κατάσταση ἀνάγκης, γιὰ τοὺς Τούρκους ἀπετέλεσε ἀναπόφευκτη πολιτική. Οἱ Ἰταλοὶ καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη θὰ μπορούσαν εὐκόλως νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν ἐθνικὴ τους ἀνάπτυξη χωρὶς τὴ βοήθεια μιᾶς «ἱρεντέντα», γιατί ὑπάρχουν μέσα στὰ σύνορα ἀρκετὲς πολιτικὲς, κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς δυνατότητες γιὰ μιὰ τέτοια ἀνάπτυξη... Ἡ ἐθνικὴ τους ἀκεραιότητα δὲν κινδυνεύει. Δὲν συμβαίνει ὁμοῦ τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν Τουρκία.²

Ἡ ἐδαφικὴ ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμη τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἀπέτελεσε τὸν στόχο τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ρωσίας, τῆς ὁποίας ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ὑπῆρξε πάντοτε ἡ ἐξοδὸς τῆς στὸ Αἰγαῖο. Ἰδεολογικὴ βάση τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ὑπῆρξαν οἱ θέσεις τοῦ πανσλαβισμού, δηλαδή ἐνὸς ἐθνικισμού πού ἐβασίζετο σὲ καθαρὰ φυλετικὴς ἰδέες.

Σὲ ἀπάντησιν αὐτῆς τῆς ρωσικῆς ἐπεκτατικῆς ἰδεολογίας, ἀντιτάχθηκε ὁ τουρκικὸς ἐθνικισμὸς, πού βασιζέται καὶ αὐτὸς σὲ φυλετικὰ δόγματα: στὴν ἀρχὴ μὲ τὴ μορφή τοῦ παντουρκισμού καὶ ἄργότερα τοῦ παντουρκισμού.

Ἡ συνεχὴς ἀπειλὴ μιᾶς ρωσικῆς καθόδου στὸ Αἰγαῖο καὶ ἐνὸς πιθανοῦ ἐλέγχου τῶν Στενῶν ἔγινε μόνιμη, ὅπως μόνιμο ἔγινε καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀνησυχίας.

Τὸ ἐντονο συναίσθημα τῆς ἀνασφαλείας, ἀποτέλεσμα τῆς συνεχοῦς ἀπειλῆς, δημιουργεῖ κλίμα ἐντάσεως καὶ παρασύρει σὲ συμπεριφορὰ πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ προκατάληψη. Αὐτὸ συνέβη μὲ τὸ Κυπριακὸ. Ἡ Κύπρος συνδέθηκε μὲ τὸ θέμα τῆς ἀσφαλείας τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους.

Ἡ χρονία ἀνησυχία, ὅπως γράφει καὶ ὁ Allport στὴν κλασικὴ πρὸς τὰ ἐργασία *The Nature of Prejudice*, «μᾶς θέτει σὲ συναγερμὸ καὶ μᾶς προδιαθέτει ἔτσι ὥστε νὰ θεωροῦμε ὅλων τῶν εἰδῶν τοὺς ἐρεθισμοὺς σὰν ἀπειλές».³

Θὰ μπορούσαμε νὰ συνοψίσουμε τὴ σύντομη αὐτὴ ἀνασκόπησιν τῶν κυριωτέρων στοιχείων πού συνθέτουν τὸν τουρκικὸ ἐθνικισμό, τονίζοντας μερικoὺς ψυχολογικοὺς παράγοντες πού ἀσκοῦν ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση στὸν χαρακτῆρα καὶ τὴ συμπεριφορὰ τῶν Νεοτούρκων.

1. Ἐπιθυμία γιὰ ἐνωση ὅλων τῶν Τούρκων πού ἀφῆθηκαν ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς «Νέας

1. Κίνηση πρὸς ἐπανάκτησιν ἐδαφῶν πού, γιὰ ἱστορικοὺς, θρησκευτικοὺς, φυλετικούς, ἐθνικοὺς λόγους, θεωροῦνται ὅτι ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἔθνους.

2. *The Turkish and Pan-Turkish Ideas*, London, 1917, σ. 39.

3. Gordon W. Allport, *The Nature of Prejudice*, Cambridge, Addison-Wesley, 1954, σ. 329.

Τουρκίας». Εἶναι αὐτὸ πού ὁ Μείερ καὶ ὁ Γιούκομ ἀποκαλοῦν «προσανατολισμὸ σκοπῶν».⁴

2. Ἀναχαίτιση τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς πού προέρχεται εἴτε ἀπὸ ἐξωτερικοὺς παράγοντες—πολιτικὴ Μεγάλων Δυνάμεων—ἢ ἀπὸ ἐσωτερικοὺς—ἀνεπάρκεια φυσικῶν μέσων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ταχθέντων σκοπῶν. Ἡ «ἀναχαίτιση» αὐτὴ δημιουργεῖ ἀπογοήτευσιν.

3. Ἀνασφάλεια πού προκαλεῖται ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ ρωσικοῦ κινδύνου. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ἡ ἀνάπτυξη χρονίας ἀνησυχίας. Κίνδυνος ἐδαφικῆς ρωσικῆς ἐπεκτάσεως, κίνδυνος κομμουνιστικῆς (ἰδεολογικῆς) διεισδύσεως. Ἐχοντας ἐξετάσει α) τὰ φυλετικὰ στοιχεῖα τοῦ παντουρκισμού πού ἀποτελοῦν τὴ βάση τοῦ τουρκικοῦ ἐθνικισμού καὶ β) τὶς ψυχολογικὲς καταστάσεις πού δημιουργοῦνται λόγω τοῦ διαρκoῦς κινδύνου ἀπὸ βορρᾶ, θὰ προσπαθήσουμε στὶς ἐπόμενες σελίδες νὰ ἀναλύσουμε: (α) τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐπέδρασαν στὴν τουρκικὴ θέσιν ἀπέναντι στὸ Κυπριακὸ, καὶ (β) τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ κυβερνήσις ἦταν σὲ θέση νὰ κινήσῃ τὶς μῖζες πρὸς τὴν κατεῦθυνση τὴν ὁποία αὐτὴ θεώρησε ὀρθὴ μὲ σκοπὸ νὰ ἀποκομίσῃ πολιτικὰ ὄφελῃ τόσο στὸ ἐσωτερικὸ ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικὸ.

ΜΕΡΟΣ Β. ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ

1. φόβος καὶ προπαγάνδα

«Ἡ ἐνστικτώδης ἀντίδραση—ἀπάντησις τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀπογοήτευσιν—εἶναι ἡ ἐκδήλωσις ἐνὸς ἐπιθετικοῦ δογματισμοῦ ὁποιασδήποτε μορφῆς». Allport, *ἐν'* ἄν., σ. 325.

«Υπάρχει στενὴ σχέση μετὰ τὴν ἀπογοητεύσεως, ἀνησυχίας καὶ ἐπιθετικῶν τάσεων». H.S. Lippman, «Μελέτη τῆς ἐπιθετικότητος», *Ἀμερικανικὸν Περιοδικὸν Ὀρθόφυλας*, 1943, σ. 415-18.

Ἡ λογικὴ σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς παράγοντες πού ἔχουμε ἐπιτροχάδην ἐξετάσει καὶ στὴν τουρκικὴν στάσιν στὸ Κυπριακὸ φαίνεται, ἂν ἐξετάσουμε τὰ γεγονότα τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1955 ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ὑποθέσεων πού ἔχουμε κάνει.

Ὁ παράγων «ἀσφάλεια» ἐπαιεῖ τὸν σπουδαίον

4. Ἐχει ἐπανεπιλημμένως λεχθῇ ὅτι μιὰ εὐνοϊκὴ λύσις τοῦ Κυπριακοῦ ἀποτελεῖ «ζήτημα τιμῆς» γιὰ τὴν Τουρκία. Θὰ ἦταν ἑλλειψὺς μιὰ ἐξήγησις μὲ βάση τὸν ἐγωισμό ἢ τὸ γόητρο τῶν ἡγετῶν τῆς κυβερνήσεως. Μία περισσότερη λογικὴ ἐξήγησις θὰ ἦταν αὐτὴ πού θὰ βασιζόταν στὴ σκέψιν ὅτι οἱ Τούρκοι—ὁ μέσος Τούρκος—βλέπουν στοὺς 100.000 Τούρκους τῆς Κύπρου ὅλους τοὺς Τούρκους πού ἔχουν παραμείνει ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα. Οἱ 100.000 Τουρκοκύπριοι ἀντιπροσωπεύουν ἑκατομμύρια τῶν «ἀδελφῶν» πού ἔχουν παραμείνει ὑπὸ ρωσικὴν κυριαρχία. Εἶναι «ζήτημα τιμῆς» γιὰ τοὺς Τούρκους νὰ δείξουν πρὸς τοὺς Τουρκοκυπρίους στοιχειώδη συνέπεια στὴν πανηγυρικὰ διακηρυχθεῖσα ἐθνικὴ πολιτική.

τερο ρόλο καὶ στὴν περίπτωση τῆς Κύπρου. Τὸν παράγοντα «ἀσφάλεια» ἐκμεταλλεύθηκε ἡ κυβέρνησις τοῦ Μεντερές γιὰ νὰ ὑποκινήσῃ καὶ ἀναζωπυρώσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ ἀπέναντι στὸ Κυπριακόν.

«Ὁ στρατηγικὸς παράγων», παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Tachau, αὐτόπτης μάρτυς τῶν γεγονότων τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1955, «ἦταν ὁ ισχυρότερος παράγων στὰ χέρια τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἀγκύρας στὴν προσπάθειά της νὰ ὑποκινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Κύπρο. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δύο χρόνων ποὺ ἔμεινα στὴν Τουρκία, παρατήρησα ὅτι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις συστηματικὰ πρόβαλλε τὸν παράγοντα φόβο στὸν λαόν».¹

Μέχρι τὸ 1953 ἀκόμη τὸ κλίμα ἦταν κάθε ἄλλο παρὰ ἀνθελληνικόν. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς χρονιάς αὐτῆς ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐπεσκέφθηκε τὴν Ἀγκυρά. Γιὰ πρώτη φορά μέσα σὲ 23 χρόνια ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐπεσκέπτετο τὴν Τουρκία. Ἡ ἐπίσκεψή του ἀνταπεδόθη ἀπὸ τὸν Τούρκο Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας στὴν Ἀθήνα. Καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς ἡ ὑποδοχὴ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ σὺν ὑπερβολικῇ θερμῇ. Μέχρι τὸ σημεῖο ἐκεῖνο καὶ στὶς δύο περιπτώσεις δὲν ὑπῆρχε περιθώριο προπαγάνδας ποὺ νὰ στηρίζεται σὲ στρατηγικὰ ἐπιχειρήματα, ἀφοῦ τὸ κυριώτερον ἐπιχείρημα γιὰ μιὰ στενότερη ἑλληνοτουρκικὴ συνεργασία ἦταν ἀκριβῶς ἡ ἀνάγκη ἀποτελεσματικῆς στρατιωτικῆς συνεργασίας μεταξὺ δύο μελῶν τοῦ NATO, ποὺ μόλις εἶχαν ἐνταχθῇ στὴ εὐρύτερα πλαίσια τῶν ἀμυντικῶν σχεδίων τῆς Δύσεως. Ἐπὶ πλέον, μόλις εἶχε ὑπογραφῇ τὸ Βαλκανικὸ Σύμφωνο μεταξὺ Γιουγκοσλαβίας, Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος, ποὺ ἀπέβλεπε στὴ στενότερη στρατιωτικοπολιτικὴ συνεργασία τῶν τριῶν χωρῶν. Κάθε νύξη περὶ στρατιωτικῶν πλεονεκτημάτων ἢ ἀπειλῶν τῆς μιᾶς χώρας κατὰ τῆς ἄλλης θὰ φαινόταν τουλάχιστον ἀκατανόητη τὴν ἐποχὴ ποὺ κοινὸς ἐχθρὸς ἐθεωρεῖτο ὁ κομμουνισμός.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ὁμως ἐκεῖνη παρατηρεῖται μιὰ συστηματικὴ καλλιέργεια ἐνὸς κλίματος φοβίας ποὺ ἐδικαιολογεῖτο κατὰ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τὴν ἐντελῶς ἀψυχολόγητη τακτικὴ τῆς τότε ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἡ Ἀθήνα ἀγνοοῦσε συστηματικὰ κάθε δικαίωμα τῆς Ἀγκύρας νὰ ἔχῃ ὁποιοδήποτε λόγο στὸ θέμα τῆς Κύπρου.

Ταυτόχρονα παρατηροῦμε μιὰ ἄνευ προηγούμενου συγκέντρωση τῆς προπαγανδιστικῆς μηχανῆς στὴν Ἀμερικὴ (κυρίως μέσω τοῦ τουρκικοῦ γραφείου πληροφοριῶν στὴ Νέα Ὑόρκη, ἔδρα τοῦ ΟΗΕ) ποὺ πρόβαλλε τὸν παράγοντα «ἀσφάλεια» σὺν κύριο ἐπιχείρημα κατὰ ὁποιασδήποτε ἀλλαγῆς στὴ διοίκισι τῆς νήσου.

Ἀντιπροσωπευτικὸ δείγμα τῆς μεταστροφῆς ποὺ πραγματοποιήθηκε εἶναι μιὰ συνέντευξη ποὺ δό-

θηκε ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν Fatih Rustu Zurlu πρὸς τὸν William Helman, τοῦ συνδέσμου τῶν ἐφημερίδων τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία διαδόθηκε εὐρῶς ἀπὸ τὸ εὑρισκόμενο στὴ Νέα Ὑόρκη τουρκικὸ γραφεῖο πληροφοριῶν.²

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν παρουσίασε τὴν ὅλη κυπριακὴ ὑπόθεση σὺν μιᾷ ἀκόμῃ προσπάθειᾳ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τους νὰ ταπεινώσουν τὴν Τουρκία. Ἐτονίζετο ὅτι ἡ κατοχὴ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νήσων ποὺ ἀπείχαν ἐλάχιστα μίλια ἀπὸ τὶς τουρκικὲς ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου ἦταν καταφανὲς πλῆγμα κατὰ τῆς τιμῆς, τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους. Ἡ προσπάρησις μιᾶς ἀκόμῃ τέτοιας νήσου, καὶ μάλιστα με ἀξιοσημείωτῃ τουρκικῇ μειονότητι, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποσοβηθῇ μὲ κάθε θυσία.

Ἦταν ἀκριβῶς τότε ποὺ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ὑποβοηθουμένη ἀπὸ τὸν ἡμερήσιον τύπον, ἐξάπέλυσε μιὰ συστηματικὴ προπαγάνδα, ἐκμεταλλευομένη καὶ πάλι τὸν παράγοντα «ἀσφάλεια». Παλαιὰ σύμβολα με καινούργιες μεθόδους ἄρχισαν νὰ δημιουργοῦν τὸ κατάλληλον ψυχολογικὸ κλίμα.

Τὸ θέμα ποὺ ἄρχισε συστηματικὰ νὰ προβάλλεται ἦταν ἡ συμπεριφορὰ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν περίοδο 1919-1923.

«Ἀκούγα ἀμέτρητες ἱστορίες», γράφει ὁ καθηγητὴς Tachau, «Ἑλληνικῶν ἀκροτήτων στὰ τουρκικὰ χωρία κατὰ τὸν τραγικὸ πόλεμον τοῦ 1919-1923, καὶ μοῦ δινόταν ἡ διαβεβαίωσις ὅτι ἡ Κύπρος θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἀναμῇ τὴν ἰδίᾳ τύχῃ. Οἱ συνομιλήτες μου ἔφθαναν σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε νὰ με διαβεβαίωνουν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐνδόμυχα φιλοδοξοῦσαν τὴν ἀνασύστασις τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀυτοκρατορίας με πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη».³

Αὐτὲς οἱ διαβεβαιώσεις καὶ προειδοποιήσεις γιὰ τὴν τύχην ποὺ περίμενε τοὺς Τούρκους τῆς Κύπρου ἐπαναλαμβάνονταν σὲ κάθε εὐκαιρία. Ἡ ἀνθελληνικὴ αὐτὴ ἐκστρατεία συνήθως συνδυαζόταν με τὰ μέτρα κατὰ τῆς κομμουνιστικῆς ἀπειλῆς. Ἡ ἡμερησία Vatan, τοῦ γνωστοῦ προοδευτικοῦ δημοσιογράφου Ahmet Yalman, ποὺ ἀντιπολιτευόταν τὴν κυβέρνησις Μεντερές, τελικὰ ἔπαυε νὰ ἐκδίδεται καὶ ὁ ἐκδότης κλείσθηκε στὶς φυλακές.

Λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὶς ἀνθελληνικὲς ταραχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1955, ἄρθρα στὶς πρώτες σελίδες τῶν ἐφημερίδων με περιεχόμενο σὺν αὐτὸ ποὺ ἀκολουθεῖ ἐγίναν κάτι συνθησιμένο:

Ἡ Μόσχα γνωρίζει πῶς νὰ ἐκμεταλλεῖται τὸν ἀχαλίνωτον πανελληνικὸ ἱμπεριαλισμό. Ἐκμεταλλευομένη τὴ «Μεγάλη Ἰδέα» ποὺ ἀναζωπυρώθηκε πρόσφατα στὴν Ἑλλάδα καὶ ποὺ ἀποβλέπει στὴν ἐπανάκτισι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσι τῆς Βυζαντινῆς

2. Τουρκικὴ Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν, *Cyprus and Turkey* (χωρὶς ἡμερομηνία).

3. Tachau, *ὅπρ'* ἀν., σ. 267.

1. Tachau, σ. 267.

Αυτοκρατορίας... ή Μόσχα έσπευσε να διαδώσει τον κομμουνισμό μεταξύ του ελληνικοκυπριακού πληθυσμού και να δημιουργήσει ταραχές και στην Ελλάδα αποβλέποντας στην προσάρτηση της Κύπρου.¹

Συναίσθηματα άνασφαλείας και φόβου που δημιουργούσε ο πιθανός κίνδυνος από την ελληνική επιθετικότητα συνθέσαν το σκηνικό για το δράμα που παίχθηκε στους δρόμους της Κωνσταντινουπόλεως και της Σμύρνης τη νύχτα της 6ης Σεπτεμβρίου 1955.²

Αν στους ψυχολογικούς αυτούς παράγοντες προσθέσουμε και μερικούς βασικούς άλλους, οικονομικής και κοινωνικής φύσεως, θα μπορούσαμε να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα των γεγονότων.

2. κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες

Ο εθνικισμός σαν «άφύπνιση της συνειδήσεως» είναι ένα ψυχολογικό κυρίως γεγονός, αλλά καμιά ψυχολογική εξήγηση δεν αρκεί για την κατανόησή του. Οι «εθνικότητες», ως μη ξεχνάμε, είναι επίσης προϊόντα της οικονομικής και κοινωνικής τους υποδομής.

Η οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας μετά τον πόλεμο, αν εξαιρέσουμε μερικές χρονιές που λόγω του κορεατικού πολέμου υπήρξαν κάπως ίκανοποιητικές, δεν έχει να παρουσιάσει τίποτε το εντυπωσιακό.

Μέχρι το 1955 η τουρκική οικονομία ευρίσκετο στά πρόθυρα οικονομικής κρίσεως. Η βδομαδιαία έκδοση των *N.Y. Times*, σε μία έμπεριστατωμένη μελέτη της οικονομικής καταστάσεως στην Τουρκία κατά το 1955, προειδοποιούσε ότι,

«Η οικονομία της Τουρκίας χωλαίνει και η κυβέρνηση έρω-
τοτροπεί με τη χρεωκοπία».³

Ο Τούρκος καθηγητής Orman Okyar διεπίστωνε επίσης ότι «...τά έτη μεταξύ 1950-1953 ήταν έτη γενικής ευημερίας και ύψηλων εισοδημάτων, αποτέλεσμα της αμερικανικής βοήθειας...» Κατά το 1954 όμως η κατάσταση άρχισε να μεταβάλλεται ραγδαία. Οι σοβαρές δυσκολίες συναλλάγματος, ή έλλειψη πρώτων ύλων... και μία γενική άβεβαιότητα συνετέλεσαν στην αίσθητη καθυστέρηση των ιδιωτικών επενδύσεων σε παραγωγικές βιομηχανίες.⁴

Η κυβέρνηση άντέδρασε επιβάλλοντας έντονα περιοριστικά μέτρα επί των εισαγωγών. Οι διαπραγματεύσεις με την αμερικανική κυβέρνηση για τη

σύνταξη ενός ειδικού δανείου, προκειμένου ν' αντι-μετωπισθί άμέσως ή δημιουργηθείσα κατάσταση, δεν κατέληξαν σε κανένα θετικό αποτέλεσμα. Οι τιμές των ειδών πρώτης ανάγκης έφθασαν σε δυσθεώρητα ύψη και το κόστος της ζωής αυξανόταν με ρυθμό 30% κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών χρόνων.⁵ Η άγοραστική δύναμη των εσόδων στρωμάτων του λαού με σταθερό εισόδημα συνεχώς έμειώ-νετο.

Κατά το αυτό χρονικό διάστημα παρατηρείται μία ευρείας κλίμακος μετακίνηση άγροτικών πλη-θυσμών προς τά αστικά κέντρα, και ιδιαίτερα την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη. Άποτέλεσμα της μετακινήσεως αυτής ήταν ή δραματική αύξηση της άνεργίας στά αστικά κέντρα.⁶ Οι περισσότεροι από τούς χωρικούς που έφθαναν στην πόλη ήταν άνειδίκευτοι έργατες χωρίς καμιά εκ των προτέρων εξασφάλιση κατοικίας και εργασίας. Τό χάσμα ανάμεσα στην οικονομική κατάσταση της κατηγορίας αυτής των ανθρώπων των επαγγελματικών και βιοτεχνικών τάσεων, καθώς και της τάσεως των δημοσίων υπαλλήλων, συνεχώς διευρύνετο.

Σ' αυτό τό φαινόμενο της καταφανούς οικονομικής ανισότητος ανάμεσα στην έργατική τάξη και στους άνέργους άφ' ενός και στον υπόλοιπο πλη-θυσμό των αστικών κέντρων άφ' έτέρου, θα πρέπει να προστεθί και τό γεγονός ότι οι μειονότητες των Έλλήνων, Άρμενίων και Έβραίων είχαν τον έλεγχο ενός μεγάλου ποσοστού του έμπορίου και των άλλων έλευθέρων επαγγελμάτων, ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη. Από οικονομικής και κοινωνικής από-ψεως οι μειονότητες αυτές ευρίσκοντο παρά τούς συνεχείς περιορισμούς σε πλεονεκτική θέση.

3. έκμετάλλευση των εθνικών συμβόλων

Αν θεωρήσουμε ότι τά κίνητρα των ταραχών και της έκδηλωθείσης αντικοινωνικής συμπεριφοράς ήταν άπλως κοινωνικοοικονομικά, τότε δεν έξηγι-ται τό γεγονός γιατί ό ξεγεραθείς όχλος προέβαινε σε προσεκτική έπιλογή περιουσιών και καταστημά-των που άνήκαν άποκλειστικά σε μη μουσουλμάνους.

Τό γεγονός δεν είναι δυνατόν να έξηγηθί παρά μόνο αν έξετασθί σε συνδυασμό με τό φαινόμενο του τουρκικού εθνικισμού, κυρίότερο στοιχείο του όποιου, όπως έχει άποδειχθί στις προηγούμενες σελίδες, είναι ό «φυλετισμός».

Μία σύντομη έξέταση των συμβόλων υπό την έπιρροή των όποιων ένήργησε ό τουρκικός όχλος θα καταδείξί τόν χαρακτήρα των ταραχών και την όρθότητα των ίσχυρισμών αυτών.

Η ένταση που δημιούργησε τό Κυπριακό έφθασε

1. Ahmet Erim Yalman, *Turkey of Our Times*; Oklahoma, Oklahoma University Press, 1956, σ. 35.

2. «Ανασφάλεια και φόβος», γράφει ό Allport, «καθιστά τό άτομο εύέξαπτο και όργιλο», *ένθ' άν.*, σ. 60.

3. *N.Y. Times*, 24 Οκτωβρίου 1955.

4. «Turkish Economy», *Middle Eastern Affairs*, Τόμ. IX, No. 8-9, σ. 263-264.

5. *Όμοιος*.

6. «Οικονομική δυσπραγία, άνεργία και χαμηλό επίπεδο μισθών είναι ή κύρια αίτία άπογοητεύσεως για τό σύνολο πληθυσμού μίας χώρας», Rose, *ένθ' άν.*, σ. 31.

στό ζενιθό ξεσπώντας τελικά σέ βιαιότητες, όταν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἀντὶ νὰ ἀποφύγῃ σοβαρώτερες ἐπιπλοκές, θεώρησε σκόπιμο νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸ κυπριακὸ πρόβλημα γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τόσο τὴν ἐσωτερικὴν ὅσο καὶ τὴ διεθνὴ τῆς θέσις.

Μιά ἀντικειμενικὴ περιγραφή τῆς ἀποσφαίρας πού ἐπικρατοῦσε κατὰ τίς παρὰμονές τῶν ταραχῶν βρίσκεται στοὺς *Times* τῆς Νέας Ὑόρκης.¹

Στὴν ἀρχὴ ἡ ὅλη ἐπιχείρησις ἄρχισε μὲ μιὰ δημοσίευσίς σὲ ἔγκριτὴ κυβερνητικὴ ἐφημερίδα μεγάλης κυκλοφορίας, ἐκδότης τῆς ὁποίας ἦταν πρῶτὴν στενὸς συνεργάτης τοῦ Ἀτατούρκ, μὴς εἰδήσεως περὶ δὴθεν φημῶν σχετικὰ μὲ τὸ ὅτι μυστικὴ ἑλληνικὴ ὀργάνωσις ἐπρόκειτο νὰ προβῇ σὲ γενικὴ σφαγὴ τοῦ τουρκοκυπριακοῦ στοιχείου τῆς νήσου.²

Ἡ διάδοσις τῆς φήμης αὐτῆς ἐνισχυθῆκε μὲ σειρά ἄλλων εἰδήσεων μὲ περιεχόμενο τῇ γενικῇ ἐξέγερσιν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν τρομοκρατικὴ ἐκστρατεία αἵματος τῶν Ἑλληνοκυπρίων κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου τῆς νήσου. Μιά σειρά ἄλλων ἄρθρων διέδιδε ὅτι ἡ διεθνὴς κοινὴ γνώμη φαινόταν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἑλληνικὴν θέσιν.³

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς φρενιτώδους αὐτῆς διάδοσης φημῶν καὶ εἰδήσεων, πού στό μεγαλύτερο μέρος τοὺς ὑπῆρξαν τουλάχιστον ὑπερβολικὲς ἂν ὄχι ἐντελὲς ἀβάσιμες, δὲν παρατηρεῖται καμμιὰ ἐπίσημὴ ἢ ἄλλῃ δῆλωσις γιὰ τὴν ἀποκατάστασις τῆς ἀληθείας καὶ τὴ διάλυσις τῆς ἐντάσεως. Μιά τέτοια χειρονομία θὰ συντελοῦσε στόν κατευνασμό, ἂν ὄχι στόν ἔλεγχον, τῶν ἐξηγμένων πνευμάτων.

Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα αὐτὰ, σὲ ἀπογευματινὴ ἐκδοσις τῶν ἐφημερίδων τῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀγκύρας, ἔρχεται σὰν τελικὴ φάσις τῆς ἐπιχειρήσεως ἡ εἰδήσις-ἐνῆανσμα ὅτι τὸ σπίτι πού γεννήθηκε ὁ Ἀτατούρκ στὴ Θεσσαλονίκῃ ἀνατινάχθηκε ἀπὸ Ἑλλήνες ἐξτρεμιστές.

Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἡ ὅλη ἐπιχείρησις ἔμοιαζε μᾶλλον σὰν ἓνα καλὰ προσχεδιασμένο σενάριο παρὰ σὰν μιὰ σειρά ἀπὸ τυχαῖα γεγονότα πού δημιουργοῦσαν ἱστορίαν.

Ἐχοντας ὑπ' ὄψιν τὴν εὐαισθησίαν τοῦ τουρκοῦ πατριωτισμοῦ στὰ θέματα αὐτὰ δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ περιμένῃ ἀντίδρασις διαφορετικὴ ἀπ' αὐτὴν πού ἀκολούθησε. Ὅλες αὐτὲς οἱ εἰδήσεις ἔφεραν στό προσκίνησι τὸ πιδ ἱερὸ ἀπὸ τὰ σύμβολα τοῦ τουρκοῦ ἐθνικισμοῦ, τὴ «χαρισματικὴ» φυσιογνωμίαν τοῦ Κεμάλ Ἀτατούρκ. Ὁ καθηγητὴς Tachau γράφει:

Ἄν καὶ ὑπῆρχαν πρόσφατες ἐνδείξεις ὅτι προετοιμάζοντο κάποιοι εἶδους διαδηλώσεις, δὲν ὑπάρχει καμμιὰ

ἀμφιβολία ὅτι τὸ συμβάν τῆς Θεσσαλονίκης μετέτρεψε τὴν ἀτμόσφαιρα κατὰ τρόπο πού κανεὶς δὲν περίμενε. Στὸ ἀρχικὸ στάδιο τῆς διαδηλώσεως ἔφαινετο ὅτι τὸ στοιχεῖο πού ἐπικρατοῦσε στὶς διαδηλώσεις αὐτὲς ἦσαν μαθητὲς καὶ φοιτητὲς. Ἐνα μανιμένο πλήθος ἄρχισε νὰ συγκεντρώνεται στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς πόλεως καὶ γρήγορα προσεῖλκυσε τοὺς παρευρισκομένους θεατὲς πού ἐβλεπαν μὲ συμπάθεια τοὺς διαδηλωτὲς. Τὸ πλήθος ἔσσει ἐφημερίδες καὶ τουρκικὲς σημαίες... Οἱ διαδηλωτὲς, ὅμως, γρήγορα ἄλλαξαν χαρακτῆρα καὶ οἱ μαθητὲς ἀπετέλεσαν ἓνα μόνο στοιχεῖο ἀνάμεσά τους. Αὐτὸ πού ἄρχισε σὰν μιὰ θορυβώδης ἐκφρασις τῆς δημοσίας γνώμης γιὰ τὸ Κυπριακὸ, κατέληξε σὲ καταστρεπτικὴ ἐκδήλωσις λεηλασίας.³

Τὰ κυριώτερα ἐμφανῆ σύμβολα πού κυριαρχοῦσαν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν ταραχῶν ἦσαν ἡ τουρκικὴ σημαία καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀτατούρκ. Ἡ παρουσία ἢ ἀπουσία ἐνὸς ἢ καὶ τῶν δύο αὐτῶν συμβόλων ἀπὸ τὰ καταστήματα καὶ σπίτια καθόριζε ἂν τὸ μέρος ἦταν τουρκικὸ ἢ ὄχι, δηλαδή ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀντικείμενο καταστροφῆς καὶ λεηλασίας ἢ ὄχι.

Σὲ ὅτι ἀκολουθεῖ, ἀναφέρεται ὅτι τὸ πλήθος τῶν διαδηλωτῶν ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ φοιτητὲς, χωρικοὺς, ἐργάτες, ιδιωτικοὺς καὶ δημοσίους ὑπαλλήλους. Αὐτὸ ὅμως πού κάνει ἐντύπωση εἶναι ὅτι, παρὰ τὴν ἀνομοιογένειαν τοῦ πλήθους τῶν διαδηλωτῶν καὶ τὰ διαφορετικὰ κίνητρά τους, ἡ ἀντιπάθεια κατὰ τὸ μίσος ἐνοπίσθησαν κατὰ τὴν μὴ μουσουλμανικῶν μειονοτήτων, μὲ ἐπίκεντρο τοὺς Ἑλλήνες.

4. ἡ θεωρία τῆς «καλῶς ἀποκτηθείσης φήμης» («earned reputation»).

Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸν ἰσχυρισμό ὅτι ἡ βασικὴ αἰτία τῶν ἀνθελληνικῶν ἐκείνων ἐκδηλώσεων ἦταν ἀποτέλεσμα προκαταλήψεως⁴ καὶ ἀδικαιολογήτου μίσους.

Θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες, μὲ τίς βιαιότητες καὶ τὸ σωβινιστικὸ πνεῦμα πού τοὺς διέκρινε, εἶχαν πάντα ἐπιφυλάξει κακὲς «ἐκπληξέας» στό τουρκικὸ ἔθνος, ἔχοντας ἔτσι ἀποκτήσει δικαιολογημένα τὴ φήμην ἐχθρῶν τῆς Τουρκίας. Συνεπῶς, ἡ ἀντίδρασις τῶν Τούρκων θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῇ δὲν εἶχε ἀποκλειστικὸ κίνητρο τὴν προκατάληψιν, δηλαδή παράλογα καὶ ἀδικαιολόγητα συμπεράσματα γιὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τίς προθέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ἡ κακὴ φήμην πού εἶχε τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο βασίζεσθαι σὴν πείρα ἐτῶν καὶ ἀπεδεικνύετο μὲ ἱστορικὰ γεγονότα.

3. Tachau, *ἔνθ'* ἀν., σ. 269-70.

4. Μὲ τὸν ὁρο «προκατάληψιν» ἐννοοῦμε τὴν ἀδικαιολογητὴ καὶ παράλογη συμπεριφορὰ, πού βασίζεται στὰ ἐσφαλμένα συμπεράσματα καὶ τίς ἐντυπώσεις μιᾶς μεγάλῃς μερίδος λαοῦ, στὴν ὁποία κυριαρχεῖ τὸ συναίσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως, καὶ πού ζητᾷ ἐξίλασθαι θύματα γιὰ ἀποτυχίες τὰ αἰτία τῶν ὁποίων δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα, πού εἶναι ἀντικείμενο τῶν ἐσφαλμένων ἐντυπώσεων καὶ συμπερασμάτων.

1. *N.Y. Times*, 11, 12, 17 Σεπτεμβρίου 1955.

2. Ὁ *Allport* ὀνομάζει τὴν διάδοσις τέτοιων φημῶν «προκαταρκτικὲς φήμες» οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται σὲ «ἱστορίες ἐπικειμένων καταστροφῶν ἀπὸ τὴ μισητὴ ἔξω-ὀμάδα». *Allport, ἔνθ'* ἀν., σ. 61.

Μὲ βάση αὐτοὺς τοὺς συλλογισμοὺς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ υποστηρίξῃ ὅτι ἡ ἀντίδραση τῶν Τούρκων θὰ ἦταν δυνατό νὰ ἐξηγηθῇ μὲ τὴ θεωρία τῆς «καλῶς ἀποκτηθείσης φήμης».¹

Ἡ θεωρία αὐτὴ πρεσβεύει ὅτι στὴ βάση κάθε «φήμης» ποὺ γεννιέται γιὰ μιὰ ομάδα ὑπάρχει πάντα κάποια δόση ἀλήθειας. Ὁ λαὸς μας λέγει γι' αὐτὸ ὅτι «ὅπου ὑπάρχει καπνὸς ὑπάρχει καὶ φωτιά». Ὑπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες ἡ συμπεριφορὰ μιᾶς ομάδος πρὸς μιὰ ἄλλη ἀποτελεῖ φυσιολογικὴ καὶ λογικὴ ἀντίδραση.

Ἐὰν δεχθοῦμε σὰν ἀληθινὴ τὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ μῖσος καὶ ἡ καταστρεπτικὴ διάθεση τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου κατὰ τῆς ἐλληνικῆς μειονότητας ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἐτοιμότητος τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐκμεταλλεῖσιν τὴν κατάσταση (στὴν περίπτωσιν αὐτὴ μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Κύπρου καὶ μὲ τὴν περαιτέρω ἀπομόνωση τῆς Τουρκίας καὶ τὴ διαρκὴ ἀπειλὴ) σὲ βάρος τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀσφαλείας τῆς Τουρκίας, τότε ἡ θεωρία τῆς «καλῶς ἀποκτηθείσης φήμης» δὲν μᾶς δίνει ἀπάντηση στὴν ἐρώτησιν γιὰτί ἡ ἐχθρότητα καὶ ἡ καταστρεπτικὴ διάθεση δὲν περιορίστηκε μόνο κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου, ὅπως θὰ ἔπρεπε, ἀλλὰ ἐκδηλώθηκε ἐπίσης καὶ κατὰ τῶν Ἀρμενίων, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν Ἑβραίων, χωρὶς διάκριση καὶ μὲ τὴν ἴδια ἔνταση.

Καὶ στὴν περίπτωσιν μὲν τῶν Ἀρμενίων μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δὲν ὑπελείποντο τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ πῶς δικαιολογεῖται ἡ περίπτωσιν τῶν Ἑβραίων;

Οἱ ἀναμνησεὶς ἀπὸ τὶς ἐβραιοτουρκικὲς σχέσεις ὑπῆρξαν πάντοτε εὐχάριστες. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγηθῇ ἐπομένως ἡ ἐκδηλωθεῖσα ἐχθρότης τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου διὰ τῆς θεωρίας τῆς «καλῶς ἀποκτηθείσης φήμης» σὲ σχέση μὲ τοὺς Ἑβραίους. Ἀνέκαθεν τὸ ἐβραϊκὸ κεφάλαιον συνεργάζετο μὲ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν καὶ πολλὰς φορὲς ἀπέβη σωτήριο γιὰ τὴ στήριξή της. Ὁ Sir Edward Gray, ἐπὶ παραδείγματι, πρεσβεύτης τότε τῆς Μεγάλης Βρετανίας στὴν Κωνσταντινούπολιν, τηλεγραφοῦσε στὴν κυβέρνησή του τὸ 1910:

... Φαίνεται ὅτι ἔχει συμπτυχθῇ μιὰ ἰουδαϊκοτουρκικὴ συμμαχία. Ἡ Τουρκία προσφέρει ἐξοχο στρατιωτικὸ ὄλι-

κὸ καὶ οἱ Ἑβραῖοι τὴ γνώση, τὴν ἐπιχειρηματικότητα καὶ τὰ χρήματα. Οἱ Ἑβραῖοι συμπαθοῦν, ἂν δὲν ἐνθαρρύνουν, τὶς τουρκικὲς ἐθνικιστικὰς τάσεις, καὶ τὰ δύο στοιχεῖα ἀποτελοῦν ἓνα ἐξοχο ἰσχυρὸ συνδυασμὸ.²

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὸ κράτος τοῦ Ἰσραὴλ ἐθεωρεῖτο σὰν ὁ μοναδικὸς φίλος τῆς Τουρκίας στὴ Μέση Ἀνατολή. Μιὰ ομάδα νέων διανοουμένων ποὺ ἐξέδιδαν τὸ δεκαπενθήμερο περιοδικὸ *Forum*, μὲ ρεκόρ κυκλοφορίας στὴν Τουρκία, σ' ἓνα ἄρθρο τοὺς σχετικὰ μὲ τὶς σχέσεις τῆς Τουρκίας πρὸς τὸ Ἰσραὴλ, ἔγραφαν ὅτι:

Ἀναφορικά μὲ τὶς σχέσεις μὲ τὸ Ἰσραὴλ, ὀφείλουμε νὰ παραδεχθῶμε ὅτι ἡ ὑπαρξὴ αὐτοῦ τοῦ κράτους στὴν Μέση Ἀνατολή εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Τουρκίας. Ἐὰν αὐριο ἐκδηρῶσθετο πόλεμος στὴν περιοχὴ, ὁ στρατὸς τοῦ Ἰσραὴλ θὰ ἀποτελοῦσε τὴν κυριώτερη δύναμιν ποὺ θὰ πολεμοῦσε μὲ τὸ μέρος τῆς Τουρκίας· ἡ ἀξία του εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν στρατῶν ὅλων τῶν ἄλλων κρατῶν μαζί.

... Ἡ Τουρκία ἔχει ἐπεράσει τὸ στάδιο τοῦ ρομαντικοῦ ἐθνικισμοῦ ποὺ διανύουν τώρα οἱ Ἀραβες. Ὁ δίκος μας ἐθνικισμός ἔχει πρὸ πολλοῦ πάρει τὴ μορφή τοῦ ἐλλόγου ἐθνικισμοῦ.³

5. διεθνεῖς ἐπιπτώσεις τῶν ταραχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Τὰ γεγονότα τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 1955 εἶχαν δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις στὴν πορεία τῶν συζητήσεων ποὺ ἐλάμβαναν χώρα τὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ στὴν ἀγγλικὴ πρωτεύουσα.

Ἡ τριμερὴς διάσκεψιν τοῦ Λονδίνου μεταξὺ Μεγάλης Βρετανίας, Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ἐπέφθηκε ἀπὸ «παταγῶδη ἀποτυχία». Ἡ Ἑλλὰς ἀπέσυρε τὴν διπλωματικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἀντιπροσωπεῖα της ἀπὸ τὴν ἑδρα τοῦ ΝΑΤΟ στὴ Σμύρνη. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ΝΑΤΟ παρέλυσεν. Μιὰ ἀξιόλογη μερίδα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ καὶ τῆς κυβερνήσεως ἄρχισε νὰ σκέπτεται σοβαρὰ γιὰ μιὰ ριζικὴ ἐπανεξέταση τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας. Μερικοὶ συζητοῦσαν τὴν πιθανότητα ἀποχωρήσεως τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Συμμαχία καὶ τῆς ἐντάξεώς της στὸ στρατόπεδο τοῦ Τρίτου Κόσμου. Ἄλλοι πρότειναν τὴν ἀποδοχὴ ρωσικῆς βοήθειας καὶ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος σὲ συμφωνίες ποὺ θὰ ἐγκαθίδρυν ἀπύραυλη οὐδέτερη ζώνη στὸν βαλκανικὸ χῶρο.

Δώδεκα μέρες μετὰ τὰ γεγονότα, ἡ Οὐάσινγκτον, ἀφοῦ πείσθηκε πλέον ὅτι ἡ Κύπρος γιὰ τὴν Τουρκία δὲν ἦταν ἀπλὴ ὑπόθεση ἀλλὰ σοβαρὸ ἐθνικὸ θέμα, ἱκανὸ νὰ δημιουργήσῃ σοβαρὰς περιπλοκὰς στὴν περιοχὴ, ἀπέστειλε ταυτόσημα τηλεγραφήματα καὶ στὶς δύο κυβερνήσεις μὲ τὰ ὁποῖα τὶς συμβούλευε

1. Allport, *ἔνθ'* ἀν., σ. 211.

2. Οἱ *Times* τῆς Νέας Ὑόρκης μετέδιδαν ὅτι «περισσότερα ἀπὸ 4.000 καταστήματα, τὰ περισσότερα ἐλληνικὰ καὶ ἀρμενικὰ ἰδιοκτησίας καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἐβραϊκὰ, κατεστράφησαν ἐντελῶς ἀπὸ τὸ πλῆθος ποὺ εἶχε ἐξεγερθῇ τὴ νύχτα τῆς 6ης Σεπτεμβρίου (*N.Y. Times*, 17 Σεπτ. 1955).

3. Ὁ Γουόλτερ Ἑῦταν, Γενικὸς Διευθυντὴς τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1955 καὶ τὸ ἀπόγειο τῆς κυριακῆς κρίσεως... ἰσραηλινικὲς περιουσίες ἐληλητήθηκαν ἀπὸ ἀνθελλῶνες διαδηλώσεις» (*The First Ten Years*, Simon and Schuster, New York, 1958).

3. G. Gouch and H. Templerey, *British Documents on the Origins of the War, 1898-1914*, Λονδίνο, 1938, σ. 4.

4. «Διασάφηση στὴν Πολιτικὴ μας πρὸς τὴ Μέση Ἀνατολή» (κύριο ἄρθρο), *Forum*, 1 Δεκεμβρίου 1956.

μετριοπάθεια. Τὸ τηλεγράφημα δὲν ἔκανε καμμιὰ διάκριση ἀνάμεσα σὲ θύτες καὶ σὲ θύματα.

Τὸ 1954 στὴν ὀλομέλεια τῆς 9ης Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ ΟΗΕ, στὴν ὁποία ἡ Ἑλλάς ἔφερε τὸ Κυπριακὸ πρὸς συζήτηση, οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες, παρὰ τὴ μεγάλη πίεση τῆς βρεταννικῆς καὶ τῆς τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας, δὲν κατενῆψισαν τὴν προσφυγὴ. Ἡ ἀμερικανικὴ ἀντιπροσωπεία προτίμησε νὰ ἀπόσχη τῆς ψηφοφορίας, κάτι ποὺ στὴν οὐσία, ὅπως εἶχαν τότε τὰ πράγματα, ἐσήμαινε ἔμμεση ὑποστήριξη τῆς ἐλληνικῆς θέσεως.

Δύο μῆνες, ὁμως, μετὰ τὶς διαδηλώσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅταν ἡ Ἑλλάς ἔφερε τὸν Νοέμβριο τοῦ 1955 τὸ θέμα γιὰ δευτέρη φορά στὸν διεθνή Ὀργανισμό πρὸς συζήτηση, μοινοῦντι ἡ κατάσταση στὴν Κύπρῳ εἶχε χειροτερεύσει σὲ σχέση μὲ τὸν προηγούμενο χρόνο, καὶ εἶχε πιά ξεσπάσει ἀνοικτὰ δυναμικὴ ἐπανάσταση στὸ νησί, ἡ Γενικὴ Συνέλευση χάρι στὴν ἀμερικανικὴ ἐπέμβαση δὲν δέχθηκε νὰ συζητήσει τὸ θέμα. Ἀνοικτὰ πιά ἐκδηλώθηκε ὑπὲρ τὸν μυστικὸν διαπραγματῶν ἀνάμεσα στὴ Βρεταννία, Ἑλλάδα καὶ Τουρκία, κάτι ποὺ ἀπέκρουσε ἡ Ἑλλάς. Ἐπὶ πλεον, πρόσφερε τὸ ἐπιχείρημα στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἀμερικὴ ὅτι ἀντιμετωπίζει τὴν ἀγανάκτηση τῆς τουρκικῆς δημοσίας γνώμης καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἀσκήσῃ πίεση ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἀγκύρας.

Μὲ τὴν ἐπίδειξη δυναμικῆς καὶ ἀποφασιστικῆς στάσεως, ἡ τουρκικὴ κυβερνῆση κατόρθωσε νὰ ἐξελιχθῇ σὲ ἀποφασιστικὸ παράγοντα γιὰ τὴν ἐξέυρεση ὁποιαδήποτε λύσεως τοῦ προβλήματος. Τελικὰ, ἡ Τουρκία ἦταν σὲ θέση νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν κυπριακὴ λύση τοῦ 1959 σὲ βαθμὸ ποὺ κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ διανοηθῇ πρὶν ἀπὸ τὸ 1955.

Τὰ γεγονότα τοῦ 1955 ἔπαιξαν ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἐξέλιξη τοῦ ζητήματος.

Αὐτὲς ἦσαν σὲ γενικὲς γραμμὰς οἱ διεθνεῖς ἐπιπτώσεις τῶναραχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἰδιαίτερα ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς Κύπρου.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δίκης τὸν στὴ νῆσο Γιάσιὰδα, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας Ζουρλοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶναραχῶν ἦταν ἐπικεφαλὴ τῆς τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας στὸ Λονδίνο, δικαιολογώντας τὴ στάση τῆς κυβερνήσεως πρὸς τοὺς διαδηλωτὰς, παραδέχθηκε ὅτι τὰ γεγονότα ἐκεῖνα «βελάτισαν ἀφάνταστα τὴ διπλωματικὴ μας θέση στὸ Λονδίνο». Οἱ ἐνέργειες ἐκεῖνες τῆς κυβερνήσεως παρουσιάσθηκαν σὰν περιφανεῖς διπλωματικὲς νίκες τῆς τουρκικῆς διπλωματίας.¹

Οἱ κατηγορίες καὶ οἱ ἀπολογίες τῆς δίκης τῶν Νήσων τῶν Σκύλων μᾶς βεβαιώνουν ὅτι καὶ τὰ δύο συμβάντα—δηλαδὴ οἱαραχεῖς τῆς Κωνσταντινουπό-

λεως καὶ ἡ ἀπόπειρα ἀνατινάξεως τῆς οἰκίας ποὺ γεννήθηκε ὁ Ἀτατούρκ στὴ Θεσσαλονικὴ νωρίτερα τὴν ἴδια μέρα—«συνδέονται μὲ μιὰ συνωμοτικὴ πλεκτανὴ ἀπὸ τὴν κυβερνῆση τοῦ Μεντερές μὲ σκοπὸ τὴν πρόκληση ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς τουρκικῆς ὑποθέσεως στὸν μακροχρόνιο ἀγῶνα κατὰ τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὸ μέλλον τῆς Κύπρου».²

Τὴν 11η Ἰανουαρίου 1961 ἐπίσης τὸ δημοσιογραφικὸ ὄργανο τοῦ Τουρκικοῦ Γραφείου Πληροφοριῶν τῆς Νέας Ὑόρκης, *Νέα ἀπὸ τὴν Τουρκία*, ἔγραφε:

Κατὰ τὴν 5η Ἰανουαρίου 1961, τὸ Δικαστήριον ἄκουσε τὴν ὑπόθεση ἀποφασιστικὰ μὲ τὴν κατηγορία γιὰ τίςαραχεῖς τῆς 6-7 Σεπτεμβρίου 1955 στὴν Τουρκία. Κατηγορίες ἀπαγγέθηκαν κατὰ τὸν πρῶν Πρόεδρον Μπαγάρ, πρῶν Πρωθυπουργὸ Μεντερές, πρῶν Ὑπουργὸ Ζουρλοῦ καὶ μερικὸν ἄλλων... Ὁ πρῶν Πρωθυπουργὸς Μεντερές, ὁ πρῶν Ὑπουργὸς Ζουρλοῦ καὶ ὁ πρῶν Διοικητὴς τῆς Σμύρνης Κεμάλ Χαντιμίλ βρέθηκαν ἐνοχοί, καὶ τὸ Δικαστήριον ἀποφάσισε τὸν συνυπολογισμό τῆς ποινῆς γιὰ τίς κατηγορίες αὐτὲς μὲ τὴν ποινὴ γιὰ τὴν παραβίαση τοῦ Συντάγματος τῆς χώρας.

Ἀλλὰ εἶχε ἡ Κύπρος πράγματι τόση σημασία γιὰ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν εὐημερία τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους; Ἦταν πράγματι ἡ ἐπίδειξη τέτοιας βαρβαρότητας κατὰ τῆς ἐλληνικῆς μειονότητας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀγκύρας καὶ τῆς Σμύρνης, δικαιολογημένη; Εἶναι δύσκολο νὰ δοθῇ ψυχρὴ ἀπάντηση, ἰδιαίτερα ὅταν σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση ζητᾶμε νὰ ἀπαντήσῃ ἓνας λαὸς ποὺ γιὰ πολλὰς γενεὲς τώρα ἔχει ἀνατραφῇ μὲ παντουρκικὰς ἐθνικὰς ιδέες. Ὅπως εἶναι δύσκολο νὰ δοθῇ ψυχρὴ ἀπάντηση καὶ ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ἀπὸ ἓνα λαὸ ποὺ ἔχει ἀνδρωθῇ μὲ τὸ δράμα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς «ἐνώσεως».³

συμπεράσματα

Ἐφ' ὅσον οἱ ἐθνικὲς ιδέες καὶ τὰ ἐθνικὰ ἰδανικὰ βασίζονται πάνω σὲ φυλετικὰ δόγματα, οἱ ἐκδηλώσεις ἐθνότητας καὶ ἡ δημιουργία ἐντάσεως ἀνάμεσα στὶς ομάδες θὰ εἶναι κάτι ἀναπόφευκτο. Ἐκδηλώσεις καὶ συμπεριφορὰ προκαταλήψεως, ντυμένες μὲ ἐθνικὰ σύμβολα, θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ παρεμβάλλουν ἐμπόδια στὶς προσπάθειες εὐκρινούς συνεργασίας μεταξὺ ἐθνικῶν ομάδων θὰ συσκοτίζουν τὴ λογικὴ, θὰ ἀφήνουν νὰ κυριαρχῇ τὸ συναισθημα.

Μὲ τέτοιες προϋποθέσεις πῶς θὰ μπορέσῃ νὰ δημιουργηθῇ κλίμα συνεργασίας ἀνάμεσα στοὺς δύο λαούς;

2. *N.Y. Times*, 20 Ὀκτωβρίου 1960. Βλέπε ἐπίσης καὶ *News from Turkey*, Τόμ. 13, Νο. 42, 21 Δεκεμβρίου 1960.

3. *O Times* ἔγραψαν ὅτι «οἱ τουρκικὲς ἐφημερίδες ἀνέφεραν πῶς ἡ καταστροφή ποὺ ἔγινε ἦταν δέκα φορές μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἀξία τῆς Κύπρου». *N.Y. Times*, 11 Σεπτεμβρίου 1955.

1. *Ἀτλάντις* (ἐλληνικὴ ἐφημερίς τῆς Νέας Ὑόρκης), 18 Δεκεμβρίου 1960.

Καὶ οἱ δύο χώρες ἔχουν κοινὰ συμφέροντα καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου καὶ κοινούς φόβους. Τουρκία καὶ Ἑλλάς ἔχουν διαλέξει τὴ Δύση σάν πρότυπο τῆς κοινωνίας τους καὶ σάν συνεργάτη στὴν ἄμυνά τους καὶ στὶς ἀναπτυξιακές τους προσπάθειες. Καὶ οἱ δύο χώρες ἔχουν ἀποδείξει ὅτι διαθέτουν ἱκανότητες καὶ ἀφάνταστη ἐσωτερικὴ δύναμη γιὰ ἐπιβίωση. Γιατὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ βροῦν τὰ μέσα γιὰ ἕνα συντονισμὸ τῶν προσπαθειῶν τους ὥστε νὰ ἐπιτύχουν τοὺς σκοποὺς τους; Ἀλλὰ ἐνῶ ἡ ψυχρὴ λογικὴ λέει πὼς αὐτὸ εἶναι καὶ ἐπιβεβλημένον καὶ κατορθωτό (βλέπε τὸ παράδειγμα δύο ἄλλων «προαιωνίων» ἐχθρῶν, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Γαλλίας), ἐν τούτοις τὸ πρόβλημα δὲν ἔχει ἀντιμετωπισθῇ μέχρι τώρα μὲ πνεῦμα κατανόησης καὶ καλῆς θελήσεως ἀπὸ καμμιὰ πλευρά.

Ἄν καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τόσο στὴν Τουρκία ὅσο καὶ στὴν Ἑλλάδα ἔχουν ἐπιδείξει πνεῦμα κατανόησης καὶ συμβιβασμοῦ κατὰ τὸ παρελθόν, ἡ γενικὴ συμπεριφορὰ τῶν δύο λαῶν χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀνταγωνισμὸ καὶ καχυποψία.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἡγέτες αὐτοὺς ἔχουν προσπαθήσει νὰ βροῦν λύσεις ἐπὶ κυβερνητικοῦ ἐπιπέδου χωρὶς καμμιὰ σοβαρὴ ψυχολογικὴ προεργασία τῶν λαῶν τους.

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ καὶ στὶς δύο χώρες ἀσφαλῶς δὲν ὑποβοηθεῖ τὴν ἀνάπτυξη κλίματος ὑφέσεως καὶ κατανόησης. Ἀντίθετα, διατηρεῖ στὴ μνήμη τοῦ λαοῦ ἄσβεστο τὸ παρελθὸν τὸ γεμῆτο ἀπὸ ἐθνικὲς συμφορές. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἐπιτυγχάνει πάντα νὰ διατηρῇ σὲ ἐφεδρία ἕνα εἶδος «ἀποδιοπομπαίου τράγου» γιὰ κάθε ἐνδεχόμενον. Μὲ τέτοιες συνθηκές κάθε προσπάθεια συνεργασίας ἀποβαίνει μάταιη.

Τὰ ἑλληνικὰ διδακτικὰ βιβλία τῆς ἱστορίας ἀποδεικνύουν πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία ὅτι ὁ Τούρκος οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἀλλάξη. Πάντοτε ὑπῆρξε σκληρὸς, βάρβαρος, ἀπισθοδρομικὸς καὶ ἀπολίτιστος. Γενικά εἶναι ἕνα πρόσωπο ποὺ ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστευεταὶ κανεὶς. Ὁ Τούρκος, ποὺ μᾶς πῆρε τὴν Πόλη καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἔγινε ὁ κακὸς δαίμονας ποὺ Ἑλληνισμοὺ καὶ σλαβισμοὺ τὴν πορεία του.

Τὰ τουρκικὰ διδακτικὰ βιβλία τῆς ἱστορίας ἐπαυλαμβάνουν ἐμφατικὰ ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι σαρβινιστὲς καὶ ἀδηφάγοι. Ποτὲ δὲν θὰ πάψουν νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ταπείνωση τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ τὴν κατάληψη τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς Μεγάλης Ἰδέας καὶ τὴν ἀνασύστασή τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας.

Κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς ἀνάγκης (καὶ τῆς Οὐάσιγκτον), ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ἑλλάς ἀναγκάσθηκαν νὰ συνεργασθοῦν τουλάχιστον ἐπὶ στρατιωτικοῦ ἐπιπέδου στὶς τάξεις τοῦ ΝΑΤΟ. Ἐπὶ πλεόν, καὶ μαζί μὲ τὴ Γιουγκοσλαβία, ὑπέγραψαν τὸ Βαλκανικὸ Σύμφωνο τὸ 1953. Πέρα ἀπ' αὐτὸ, ὅμως, δὲν ἔγινε καμμιὰ προετοιμασία γιὰ τὴ δημιουργία καταλλήλου ψυχολογικοῦ κλίματος ποὺ θὰ ἐπιδρούσε στὶς πλατειὲς μᾶζες, ὥστε νὰ δεχθοῦν στενότερη συνεργασία μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν.

Ὁ φόβος μᾶς μελλοντικῆς ἐπιθέσεως τοῦ ἐνὸς ἐναντίον τοῦ ἄλλου ἔχει ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση στὸν τρόπο ποὺ σκέπτονται οἱ δύο λαοί. Ὅποιαδήποτε κίνηση τοῦ ἐνὸς παρακολουθεῖται ἀπὸ τὸν ἄλλο μὲ ὑποψία καὶ ἐπιφυλακτικότητα. Ἡ κατάσταση αὐτὴ δημιουργεῖ μιὰ φθοροποιὸ ἀτμόσφαιρα καχυποψίας καὶ δυσπιστίας. Ἡ ἐνταση εἶναι πάντα παρούσα στὶς σχέσεις τους. Καὶ ὑπάρχουν πολλές περιπτώσεις ποὺ αὐτὴ ἡ κατάσταση τῆς διαρκούς ἐντάσεως, ἔτσι ὅπως ὁ ἐλεγχὸς τῶν ἐθνικῶν συμβόλων καὶ τῶν μέσων ἐπικοινωνίας καὶ πληροφοριοδοτήσεως βρίσκεται στὰ χέρια τῶν κυβερνήσεων, εἶναι εὐκόλο νὰ διατηρῆται μὲ τεχνικὰ μέσα χωρὶς οὐσιαστικὸ λόγο.

Μερικὲς φωνές ποὺ ἀκούστηκαν δειλὰ κατὰ τὸ παρελθόν γιὰ στενότερη συνεργασία ἀνάμεσα στοὺς δύο λαούς, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ λάβῃ τὴ μορφή ὁμοσπονδίας ἢ ἄλλης ἐνώσεως, χαρακτηρίσθηκαν οὐτοπιστικὲς καὶ ἀκόμη ἀντιπατριωτικὲς ἢ καὶ ἀντιχριστιανικές.

Οἱ καιροί, ὅμως, ἔχουν ἀλλάξει. Οἱ ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς ἔχουν ἀλλάξει. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνη, μὲ κριτικὸ ὅμως πνεῦμα, μιὰ ἐπανεξέταση τῶν ἄξιων καὶ τῶν συμβόλων ποὺ τροφοδοτοῦν τοὺς ἐθνικισμοὺς καὶ τῶν δύο χωρῶν.

Οἱ σύγχρονες κυβερνήσεις δὲν ἀνέχονται τὴν ἀνάπτυξη ἀληθινῆς πολιτικῆς αὐτονομίας, ποὺ νὰ βασίζεται στὴν πολιτικὴ ὀριμότητα τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος· μιὰ τέτοια ὀριμότητα ὁδηγεῖ στὴν ἀναζήτησιν κάποιου βαθμοῦ ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τὸ κράτος.

Jacques Ellul, *The Political Illusion*, New York, Vintage Books, 1972, σ. 168.